

SEMNIFICAȚIA UNOR INFORMAȚII EPIGRAFICE DIN ULTIMELE DECENII ALE SEC. AL XVII-LEA, DE LA MONUMENTE DIN ARGEȘ, PENTRU ISTORIA POPORULUI NOSTRU

CONSTANTIN BĂLAN

Zonă cu o îndelungată tradiție de viață și de continuitate în așezările de pe cursul superior al Argeșului, al Râului Doamnei, Bratiei, Râului l'argului, Argeșelului și al Dâmboviței, străbătută de căi străvechi de legătură ce au facilitat raporturile economice și culturale ale locuitorilor din diferite centre ale Țării Românești cu Transilvania, Argeșul conservă însemnate vestigii de interes istoric local sau general. De la acelea păstrate în vechile capitale ale statului, la Curtea de Argeș, la Câmpulung și până la piesele ce provin din vetrele de locuire de odinioară ale dregătorilor și stăpânitorilor locali sau ale megieșilor satelor, unele — aparent lipsite de o semnificație deosebită — ne aduc mesaje ce fac posibilă înțelegerea în mai bună măsură a unor aspecte din realitățile socio-politice a lumii Evului de mijloc românesc.

Cercetările formularelor unor texte lapidare din domnia lui Mihnea al III-lea Radu (1658 martie — 1659 noiembrie)¹ vădește indubitabil analogia și chiar similitudinea acestora cu cele din domnia Viteazului său înaintaș, făuritor al unirii politice a Transilvaniei și Moldovei cu Țara Românească la 1600, al cărui nume „Io Mihail voievod“ va fi adoptat de Mihnea al III-lea ca un simbol în

pregătirea și desfășurarea programului politic de luptă antiotomană.

Într-o atare alcătuire a fost dăltuită în piatră la 1659 octombrie 10, inscripția de pe monumentul lapidar ridicat la Vlădești de „**Porâmbul, Dobra, Iancul**“ ș.a. „**vă dni Io Mihail voievod**“² sau pe acela de la Nămăiești înălțat prin grija lui Udriște Năsturel și familia sa, în 1659 mai 5, însă prin preocuparea lui Vlaicu cleric și Dumitra cu copiii lor ș.a.³, formulări ce-și găsesc aproape o identitate în vestigiile lapidare aparținând domniei lui Mihai Viteazul. Avem în vedere cu deosebire pe cel aflat în Podgoria Vălenilor - Călinești din 1597 iunie 12, conservat acum la Muzeul Golești și pe cele de la Rădești, Slobozia - Stoenști sau de la Subești - Câmpulung.⁴

Utilizat mai întâi în acțele elaborate de cancelaria domnească, numele de „Mihail voievod“ introdus în titulatura lui Mihnea al III-lea Radu s-a putut răspândi și în unele inscripții din zona Muscelului — atât cât se poate desluși din materialele epigrafice ce ni s-au păstrat până în prezent — și datorită faptului că voievodul a întreținut raporturi cu principele Transilvaniei, Gheorghe Rákóczi al III-lea, prin culoarul de legături străvechi ale localnicilor cu țara românească de la nord de Car-

pați, ce ducea de la Câmpulung la Dragoslavele — Rucăr — Podul Dâmboviței — Bran. Pe această cale informațiile despre planurile făurite de Mihail al III-lea Radu puteau fi mai lesne cunoscute locuitorilor Muscelului, parte din ei participând, fără îndoială, și la oastea voievodului.

Ținem să relevăm că din cercetările sistematice efectuate de noi în județele Olteniei, în acela al Oltului și în vechiul ținut al Argeșului atestarea în inscripții a lui Mihnea al III-lea Radu cu numele „**Io Mihailu voievod**“, figurează numai în reprezentarea votivă de la edificiul din Râmănești — Bălănești, orașul Horezu, Vâlcea, unde portretul său este înfățișat lângă acela al înaltului ierarh Ștefan, chipuri pictate în 1658—1659.⁵

Voievodul, prezentat în Letopisețul Cantacuzinesc ca fiind „**credincios turcilor**“ — ca de la inima lor⁶ — s-a ridicat, cum se cunoaște la luptă împotriva Porții sprijinindu-se pe oșteni din vechile corpuri de oaste ale seimenilor și dorobanților⁷, pe alți slujitori recrutați din rândul megieșilor satelor.

Planurile sale îndrăznețe nu au putut fi însă îndeplinite în împrejurările politice ale vremii și în condițiile opoziției față de a marii boierimi, mulți dintre fruntașii acesteia plătind cu viața cutezanța de a nu fi susținut campania anti-otomană inițiată de domn și mai ales de a-l fi părât la turci⁸.

Dificultățile pe care le-a cunoscut Țara Românească, mai ales din toamna anului 1659, când oștile turco-tătare au pătruns adânc până în teritoriul Transilvaniei, și apoi în 1660 în timpul destituirii din scaun a lui Gheorghe Ghica, atunci se făureau la Poartă chiar planuri pentru numirea unui Beglerbeg la cârma statului de la nord de Dunăre, au exercitat un puternic impact și asupra ținutului

Muscelului ca zonă de contact cu Transilvania, prin căile de la plai.

Pe aici aveau să pătrundă în anii care au urmat și detașamentele ce-l însoțeau pe Constantin Șerban, în încercarea lui de a relua domnia, împrejurări ce au produs tulburări în viața populației.

Indirect, mai multe vestigii epigrafice aparținând vremii de după înlăturarea lui Mihail al III-lea Radu din Țara Românească, și anume din 1659 noiembrie, 1660, 1661 și din anii următori apar ca o formă deliberată de manifestare a prezenței unor grupuri de locuitori dintre megieșii satelor muscelene, în spiritul tradițiilor și obiceiurilor în care au viețuit, după evenimentele dramatice — oști, jafuri și robiri — cărora le-au supraviețuit.

Monumentele lapidare la care ne referim sunt înălțate cu deosebire din domnia lui Grigore Ghica (1660 septembrie 16 — 1664 noiembrie), la Cetățeni⁹, la Albești¹⁰, la Poienărei¹¹ — Corbi, la Cârștieni¹² — Călinești, la Câmpulung¹³, la Vrancești¹⁴ — Călinești, la Topoloveni¹⁵ ș.a. localități numărând până la 1664 peste 20 de asemenea mărturii săpate în piatră¹⁶.

Din 1661 august 13 se păstrează la Topoloveni și un vestigiu lapidar ridicat de reprezentanți ai comunității catolice¹⁷, în vile din preajma vechiului târg al Cărcinovului.

Unele dintre acestea sunt ctitorite de dregători¹⁸, de slujitori domnești¹⁹, de neguțători²⁰ ș.a.

O inscripție înscrisă pe un asemenea monument cu aportul lui Manea, Boga, Gorcea, Calea, Laota ș.a. șapte locuitori musceleni — posibil din Câmpulung, loc unde se păstrează piatra în cauză, datând din 1661 septembrie 14, prin urmare din domnia lui Grigore Ghica, îi conferă voievodului, înscăunat cu un an mai înainte prin stăruința postelnicului Constantin Cantacuzino²¹, atributul

nemaiîntâlnit în alte surse epigrafice — de **nastavnițealiu**²², adică de așezător, el fiind considerat ca un nou **intocmitor** al țării, după vremurile tulburi ce-i precedaseră domnia.

Termenul **nastavnițealiu** exprima desigur, opțiunea față de voievodul înscăunat acum a unei părți a boierimii și a țării, în frunte cu Cantacuzinii, cei care reușiseră să scape prigoanei lui Mihnea al III-lea Radu și care, odată cu instaurarea domniei Ghiculeștilor sperau într-o cărmuire favorabilă familiilor lor²³. Numirea acestora în fruntea Țărilor Române, după Mihnea al III-lea — Gheorghe Ghica a ocupat scurt timp scaunul Moldovei — din 1658 martie 3 — 1659 noiembrie 3 și apoi pe cel al Principatului Munten de la 1659 noiembrie 20 — 1661 septembrie 1, urmat de fiul său Grigore Ghica, a fost privită pe deplin justificată de către istorici — ca o etapă de prefanariotism — Poarta Otomană fiind interesată să exercite un control mai riguros și să supravegheze mai îndeaproape situația din principatul de la nord de Dunăre, după evenimentele ce avuseseră loc aici²⁴.

Cu câtă prudență au întâmpinat ordinea politică ce se institua în țară o parte dintre marii boieri și famaliile acestora care suferiseră prigoaniri în timpul lui Mihnea al III-lea și care nu fuseseră nici în bune raporturi cu Cantacuzini se poate deslui și de asemenea dintr-o informație epigrafică musceliană. **Avem în vedere un text păstrat la ctitoria influentului dregător Pîrveu marele vistier, de la Vlădești**²⁵, boier despre care cronicarul Radu Popescu releva că fusese „**știut la Poartă și mutafaraca împărătească**”²⁶.

Tăiat însă către sfîrșitul lunii iulie 1658, în tabăra de la Gura Teleajenului, înainte de începerea campaniei oștilor turcești și tătărăști la nord de Carpați, după ce destăinuise

planurile de luptă anti-otomane ale lui Mihnea al III-lea, el avea să fie înhumat în 1660—1661 la ctitoria sa, prin grija soției lui Anca, în vremea ocupării scaunului țării de către Grigore Ghica.

Lectura inscripției de pe lespede sa mormântală poate stârni — la prima vedere — mirarea cititorului, deoarece în text se arată cu limpezime că cel ce-și găsisese locul de veci aici fusese sfârâmat de „**Mihnea vod(ă), pre bună dreptate**”, în vremea „**cîndu au trecut hanul cu turci, cu căzaci, dă prădau Țara ungurească leat 7166**” (1658)²⁷.

Justificarea uciderii lui Pîrveu Vlădescu prin formularea — **pre bună dreptate** — pe o lespede așezată în propria-i fundație și de soția sa și mai ales după ce voievodul pe care el îl părăse turcilor se făcuse vinovat de trădare față de Poartă, stă mărturie poziției adoptate de urmașii puternicului boier de a accepta formal viabilitatea hotărârilor domniei. Faptul este explicabil dacă avem în vedere că după uciderea marelui vistier, din porunca lui Mihnea al III-lea bunurile casei acestuia au fost confiscate pe seama domniei²⁸ și că voievodul ce era înscăunat — Grigore Ghica era sprijinit de Constantin Cantacuzino, față de care, atât Pîrveu Vlădescu cât și alți frunțași ai boierimii avuseseră o atitudine ostilă²⁹.

Neavînd o lectură exactă a formularului evidențiat de noi de pe piatra mormântală a fondatorului lăcașului de la Vlădești, N.M. Vlădescu apreciind că textul releva că marele vistier a fost ucis „**pre grea nedreptate**”, nu a putut sesiza sensul exact al informației epigrafice asupra căreia ne-am oprit.

Considerațiile sale în legătură cu unele cumpărături de bunuri și proprietăți efectuate de soția fostului mare vistier, Anca și fiii ei Constan-

tin și Șerban, în vremea Ghiculeștilor³⁰, trebuie raportate, cu deosebire la faptul că urmașii lui Pîrvu Vlădescu erau atunci la începutul ascensiunii lor, primul având să ocupe dregătoria de spătar iar cel de al doilea pe aceea de postelnic, deci pe poziții de pe care cu greu se puteau aduce prejudicii domniei.

Nu trebuie uitat că în domnia lui Grigore Ghica — a acestui **așezător** sau **intocmitor** de țară, cum era privit de o parte a boierimii, ca urmare a înăsprii raporturilor dintre fruntașii grupării boierești s-a declanșat fâțiș, din iarna lui 1663 conflictul dintre Leurdeni — Băleni cu Cantacuzinii, conflict ce a avut implicații nu numai pentru situația clasei stăpânitoare, ci chiar pentru viața politică a statului³¹.

Dacă ar fi să mai invocăm și înformația epitafului de pe mormântul postelnicului Constantin Cantacuzino, de la m-reă Mărgineni, care relevă că acesta „ar fi putut trăi de nu l-ar fi doborât pizmașii”³², am putea înțelege mai exact sensul și tendințele frământărilor din rândul marii boierimi, frământări și conflicte ce aveau să se extindă de-a lungul a mai bine de două decenii.

În acest context de fapte se înțelegează și formularul înscris pe mormântul lui Pîrvu Vlădescu, ce reflecta starea de spirit existentă în unele familii ale boierimii la venirea în țară a lui Grigore I. Ghica.

Cum trebuie înțeleasă atunci apariția tot în mediul muscelean a epitafului **nastavnițealiu** atribuit acestui voievod? Explicația credem că poate fi găsită în interesul manifestat mai ales de orașenii din Cîmpulung de a apela la domnie în vederea apărării vechilor privilegii, așa cum atestă documentele și inscripțiile din domnia lui Matei Basarab³³ sau a lui Gheorghe Duca³⁴.

Ținând seama de însemnătatea și rostul din punct de vedere al vieții economice a culoarului de raporturi menținute de Țara Românească cu Transilvania pe la Cîmpulung — Dragoslavele — Rucăr — Bran, în-suși voievodul Grigore I. Ghica avea să ctitorească în 1661 un lăcaș la Dragoslavele, unde nu întâmplător era ispravnic „Ghica schilerul”³⁵.

Iată dar, cum unele aspecte din istoria locală pot fi corelate cercetării trecutului patriei noastre în ansamblul său și acestea nu sunt singurele, studii viitoare având a pune în evidență noi date.

NOTE

¹ Pentru domnia voievodului cf. și M.M. Popescu și A.N. Beldeanu, *Mihnea al III-lea (1658—1659)*, București, 1982.

² Textul în l. slavonă începe cu formula „Văzdviže sia... vā m(o)lbu... vā dni Io Mihail voevod. Molenie rabi b(o)jiu, Porāmbul, Dobra Iancul, Sta(n)ca” ș.a. (= S-a ridicat aceasta... în ruga... în zilele lui Io Mihail voievod. Rugăciunea robului lui Dumnezeu...).

³ Textul formularului precedat de o invocatie simbolică în redacție slavonă continuă astfel „Văzdviže sia... vā molbu i vā pohvalo... vā dni Io Mihail voev(od)...”, (=S-a ridicat aceasta... în ruga și lauda... în zilele lui Io Mihail voievod...).

⁴ Cuprinsul formularului este „Văz(d)-viže se... vā molba i vā pohval(a)... vā dni bl(a)gocestivago i H(rist)uliubivomo g(os-podi)nu našom, Io Mihail voievod. M(o)lfe-nie raba... Gherghina i Stanca i Stan i Neacșa...”, (= S-a ridicat aceasta... în ruga și în lauda... în zilele binecinstitorului și de Hristos iubitorului, domnul nostru, Io Mihail voievod. Rugăciunea robilor... Gherghina, și Stanca și Stan și Neacșa...) — pentru aceea de la Muzeul Golești. În ce privește formularul inscripției de la Șu-bești — Cîmpulung, ca să ne referim numai la aceste două exemple, el este „Văz(d)-viže se... vā molbu i vā pohvalā... vā dni Io Mihail voievod...”, (= S-a ridicat

aceasta... în rugă și în lauda... în zilele lui Io. Mihail voievod), text datând de pe la 1600.

⁵ Cf. Al. Efremov, **Portrete de domnitori în pictura de icoane din Tara Românească**, „Buletinul monumentelor istorice”, XL (1971), nr. 1, p. 44, fig. 4.

⁶ Cf. vol. **Cronicari munteni**, ed. de M. Gregorian, studiu introductiv de E. Stănescu, vol. I, București, 1961, p. 172.

⁷ Același izvor narativ relevă că la intrarea în țară a lui Mihnea al III-lea Radu ostile turco-tătare „povățuindu-i dorobanții și simenii” au făcut mari jafuri „pre unde nici odată răutățile n-au umblat” (*ibidem*).

⁸ Să se vadă și cele relevate de Lia Lehr, **Mihnea al III-lea (Mihail III Radu) (1638—1659)**, în „Studii”, Revistă de istorie, XXVI (1973), nr. 6, p. 1161—1178; cf. și M.M. Popescu și A.N. Beldeanu, **op. cit.**

⁹ Monument lapidar ridicat de „Stan, Dragomira, Radul ș.a. (text aflat la Colectivul de Inscriptii, de la Institutul de Istorie „N. Iorga” (= **Inscriptii — Argeș**).

¹⁰ Amintind numele lui „Badea, Neaga, Stan” ș.a. (cf. **Inscriptii — Argeș**).

¹¹ Monument lapidar ridicat de „Petr, Zaharia, Nica” ș.a. (cf. *ibidem*).

¹² Inscriptia pietrei la care ne referim menționează numele „Stan, Teodora, Stanciu” ș.a. (*ibidem*).

¹³ Ne referim la un monument lapidar ce datează de la 1661 iunie 30 și poartă numele lui „Stănilă, Dumitru, Stoica” ș.a. (cf. *ibidem*).

¹⁴ Vestigiul lapidar de aici pune în evidență numele lui „Stanciu, Ivana, Stan” ș.a. (cf. *ibidem*).

¹⁵ Monumentul epigrafic pomenește numele lui „Vlaicu, Ilina, Aldea” ș.a. (cf. *ibidem*).

¹⁶ Textele în posesia noastră (cf. fondul **Inscriptii — Argeș**).

¹⁷ Să se vadă și inscripția — fragmentar redată — la I. Răuțescu, **Topoloveni, Monografie istorică**, București, 1939, p. 39 și 158 (cu foto).

¹⁸ Astfel este evidențiat numele lui Șerban vistierul ș.a. (cf. inscripția din 1661—1662, de la Topoloveni, cartierul Golești-Badii, în fondul **Inscriptii — Argeș**). Un Nan logofătul contribuie la ridicarea în 1662—1663 a altui monument epigrafic la Berevoiești (cf. **Inscriptii — Argeș**).

¹⁹ Un Marco schilerul contribuia și el la înălțarea în 1660 octombrie 5 în perimetrul Câmpulungului, la **Apa Sărată**, tot a unui monument lapidar (cf. *ibidem*, text redat după D. Butculescu, **ms.** la Muzeul de Istorie a orașului București, nr. 12482/

E, f. 44).

²⁰ Avem în vedere monumentul lapidar din 1662 febr. 14, ridicat prin grija lui Nica Neguțatorul cu jupâneasa sa Anghelina și familia lor la Godeni (cf. **Inscriptii — Argeș**).

²¹ În **Letopisețul Cantacuzinesc** se arată cum „Gligorașco sin Ghică-i vodă... mers-au el singur de au căzut la Costandîn postelnicul cu multă rugăciune, ca să-l facă domn, făgăduindu-se că-i va fi ca un fiu bun și ce-i va zice, va face” (cf. **Cronicari munteni**, vol. cit., p. 182—183).

²² Lespedea parțial deteriorată, existentă în Lapidarul M-rii Negru-Vodă, din Câmpulung relevă că monumentul în cauză a fost ridicat în „...dăni Io Grigorașco (vo(e)vod i nastavnițeliiu...”, (= ...zilele lui Grigorașco voievod și așezător...) — cf. **Inscriptii — Argeș**.

²³ Cf. și cele relevate în **Letopisețul Cantacuzinesc**, în **Cronicari munteni**, vol. cit.

²⁴ Cf. vol. **Symposium. L'epoque Phanariote, 21—25 octombrie 1970**, Thessaloniki, 1974.

²⁵ Cf. N. Stoicescu, **Bibliografia localităților și monumentelor feudale din România**, II, București, 1970, p. 715—716.

²⁶ Cf. vol. **Cronicari munteni**, vol. cit., p. 384.

²⁷ Textul integral, în lectura noastră este „+ Acicea zac umedile / oase ale celui cinstit și / de bună rudă, Pîrvul Vlădescul / marele vi(s)tiar, fecioru lu / Tod(o)ran sluger, care l-au sfîrmit / Mihnea vod(ă), pre bună dreptate, / la Gura Teleajenului, cindu / au trecut hanul cu turci, cu căzaci, dă prădau Țara ungurească, leat 7166 [1658]] / Și după aceia aduse fur(ă) oasele / de cinstita lui jupîneasa Anca și / puse fur(ă) aicea, întru sfîntă biseric(ă), / ce iast(e) hramul Usecnovenie, de / așteaptă groaznica judecată, / cu toți de în veac; leat 7169”. Textul incomplet și cu unele erori și la N.M. Vlădescu, **Din trecutul boierimei românești, vel comisul Șerban Pîrvu Vlădescu**, în „Revista arhivelor”, I (1925), nr. 2, p. 232; cf. și I. Răuțescu, **Mănăstirea Aninoasa din județul Muscel**, Câmpulung, 1933, p. 12.

²⁸ Cf. și N.M. Vlădescu, **art. cit.**, p. 233—234, actul din 1679 mai 19, unde se arată că „toate” de „ale casei” lui Pîrvu Vlădescu” le-am luat pre sama domneas-că”.

²⁹ Cf. și N. Iorga, **Despre Cantacuzini**, București, 1902, p. LXXV—LXXVI; să se vadă și *ibidem*, p. LXII, relativ la atitudinea lui Pîrvu Vlădescu marele vistier față de postelnicul Constantin Cantacuzino, din vremea intervenției lui Gheorghe

Rákóczi II principele Transilvaniei împotriva slujitorilor răsculați, în *Țara Românească*; referire și la N.M. Vlădescu, art. cit., p. 230.

³⁰ Cf. N.M. Vlădescu, art. cit., p. 235—236.

³¹ Să se vadă și *Istoria României*, III, București, 1964, p. 200—201; cf. și R.Șt. Ciobanu, *Pe urmele stolnicului Constantin Cantacuzino*, București, 1982, p. 76.

³² Cf. R.Șt. Ciobanu, op. cit., p. 79. O discuție pertinentă asupra cauzelor reale a conflictelor dintre gruparea boierească

având în frunte pe Cantacuzini și aceea a Leurdenilor-Bălenilor, la E. Stănescu, *Valoarea istorică și literară a cronicilor muntene. Studiu introductiv*, în vol. cit. din *Cronicari munteni*, p. XLII și urm.

³³ Amintire și într-una din pisaniile m-rii Câmpulung (cf. N. Iorga, *Inscripțiile din bisericile României*, București, 1903, p. 129—130).

³⁴ Cf. *Ibidem*, II, București, 1908, p. 103.

³⁵ Cf. I. Răuțescu, *Dragoslavele, Câmpulung Muscel*, 1937, p.

Abstract

The autor deals with some of the epigraphical informations on the funeral stone of some boyards and other servants in the departament

of Argeș — Muscel, which contributes to a better knowing of some aspects of national history.